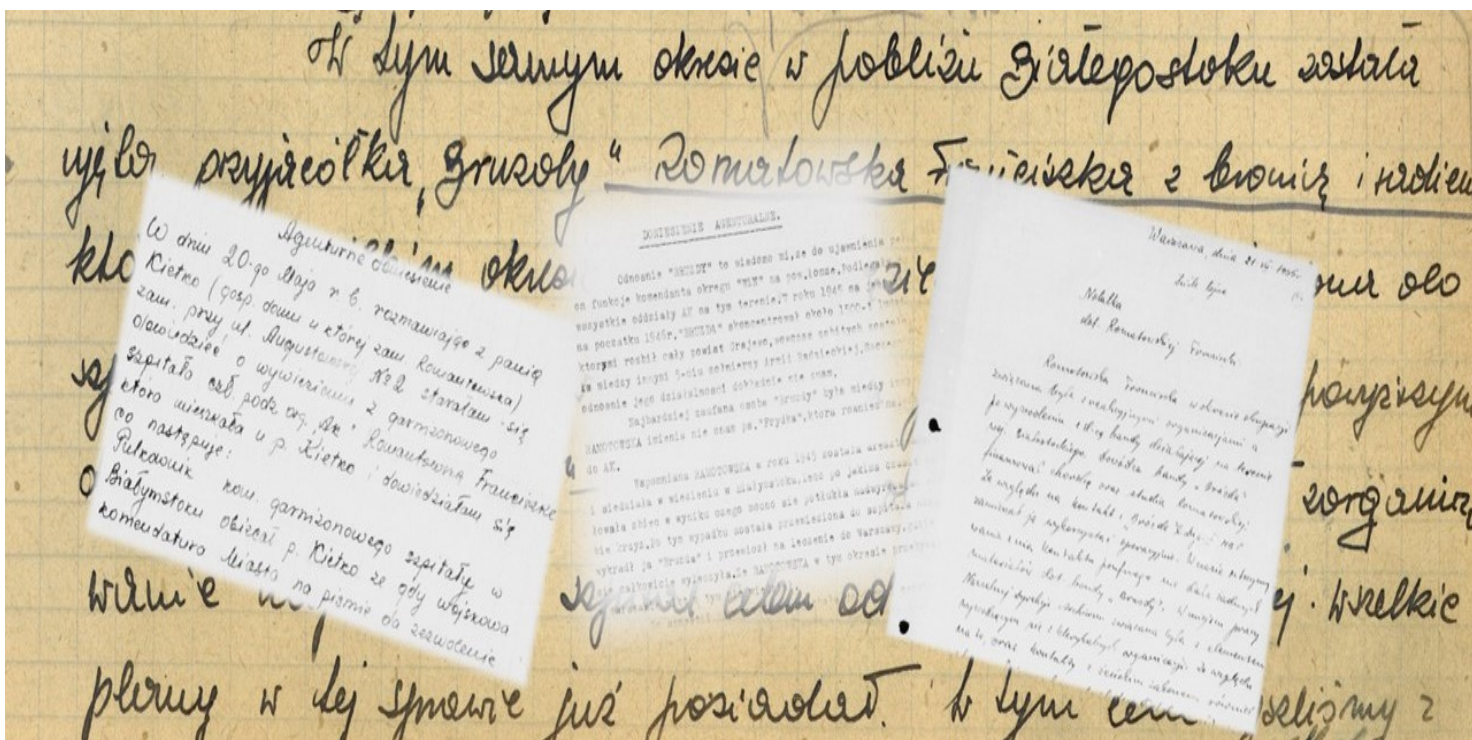

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/podziemie-antykomunisty/97632,Odbicie-laczniczki.html>

ARTYKUŁ

Odbicie łączniczki

OKRES HISTORYCZNY

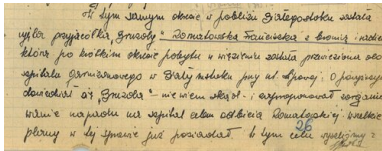
(1939-1945) II wojna światowa (1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej (1948-1956) Stalinizm w Polsce

Autor: MAGDALENA MOŁCZANOWSKA 28.12.2022

Historia Franciszki Ramotowskiej „Iskry” to gotowy scenariusz na film. Od 1941 r. działała w ZWZ – AK, gdzie pełniła funkcje łączniczki i sanitariuszki. Los, który dzieliła z towarzyszami broni, obfitował w nieoczekiwane zmiany i brawurowe akcje. Z nich na szczególną uwagę zasługuje odbicie jej z rąk UB.

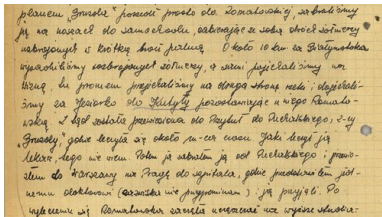
20 kwietnia 1945 r. w Białymstoku miały miejsce wydarzenia jak ze scenariusza filmu akcji. Pod Szpital Garnizonowy przy ul. Lipowej podjechał samochód poczty wojskowej. W środku znajdowało się siedmiu żołnierzy Armii Krajowej Obywatelskiej pod dowództwem majora Jana Tabortowskiego „Bruzdy”.

Po wejściu na oddział szpitalny skierowali się oni do sali, w której, pilnowana przez uzbrojonych żołnierzy ludowego WP, leżała łączniczka i sanitariuszka Franciszka Ramotowska „Iskra”. Ranną wyniesiono na noszach do czekającego przed szpitalem samochodu. Razem z nią uprowadzono także rozbrojonych strażników, których wypuszczono kilka kilometrów za miastem.

W tym samym czasie w pobliżu Białegostoku została
wzięta przysięga, Graczy - Komunistyczny Komitet i Komitet
kierca po kółkach około 10000 w internurii została prawnikiem
szpitala garnizonowego w Białymostku przy ul. Lipowej. Ojciec
stanowił o „Graczy” - w tym czasie: organizował organizację
winnę na posiedzeniu szpitala około 10000 Komunistyczny Komitet
pórnicy w tym czasie już powiadają b tym celu organizację

Fragment zeznań Stanisława Marchewki „Ryby” dotyczący uwolnienia „Iskry”. Z zasobu IPN

planem Graczy "Jeszcze przed tą komunistyczną organizacją
miał na myśli do samostanowienia, obejmując się sobą około 10000
organizacji i kółek około 10000. O około 10 dni w Białymostku
organizację organizację organizację, o sam organizację nie
brną do planu organizację na długo czasu, organizację
smy za sprawę do 10000 organizację w 10000 Komunisto-
skiej i 10000 organizację do 10000 do 10000, i-y
Graczy" jako 10000 organizację, co 10000 jako 10000
10000, tego nie 10000 organizację, 10000 organizację, 10000
do 10000 organizację, 10000 organizację, 10000 organizację, 10000
10000 organizację (10000 organizację) 10000 organizację. Po
organizację w 10000 organizację organizację 10000 organizację

Fragment zeznań Stanisława Marchewki „Ryby” dotyczący uwolnienia „Iskry” (dalszy ciąg). Z zasobu IPN

Szlak bojowy

Franciszka Ramotowska urodziła się 16 lutego 1922 r. w Wagach-Gnatach w powiecie łomżyńskim. Szkołę powszechną ukończyła w pobliskim Jedwabnem, a gimnazjum w Łomży. Po wybuchu wojny kontynuowała naukę i zdała maturę. Po zakończeniu edukacji powróciła do rodzinnej wsi, gdzie pomagała rodzicom w gospodarstwie i pracowała jako nauczycielka. Wychowywana w rodzinie o tradycjach patriotycznych (jej dziadek, Konstanty Ramotowski, walczył w Powstaniu Styczniowym), od 1941 r. działała w Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej, gdzie pełniła funkcje łączniczki i sanitariuszki.

Wychowywana w rodzinie o tradycjach patriotycznych (jej dziadek, Konstanty Ramotowski, walczył w Powstaniu Styczniowym), od 1941 r. działała w ZWZ – AK.

W marcu 1944 r., podczas przygotowań do akcji „Burza”, inspektor Inspektoratu Łomżyńskiego AK, major Jan Tabortowski „Bruzda”, mianował ją łączniczką Komendy Inspektoratu. Latem tego roku znalazła się w bazie „Kobielne”, położonej na niedostępnych Bagnach Biebrzańskich, gdzie koncentrowały się oddziały AK Obwodu Białystok. W tym czasie, 2 lipca 1944 r., pod Boguszkami doszło do potyczki z niemiecką żandarmerią, podczas której „Bruzda” chciał odbić aresztowanego ppor. Józefa Ramotowskiego „Rawicza”. Starcie skończyło się porażką, w walce ranny został między innymi sam Tabortowski.

Rannych, po ich dotarciu do bazy Kobielne, opatrywała m.in. „Iskra”. Jednym z poszkodowanych, którymi się opiekowała, był Hipolit Waniewski „Huzar”.

Franciszka Ramotowska.

Fotografia ze zbiorów Archiwum

Głównego Akt Dawnych

W szponach „czerwonych”

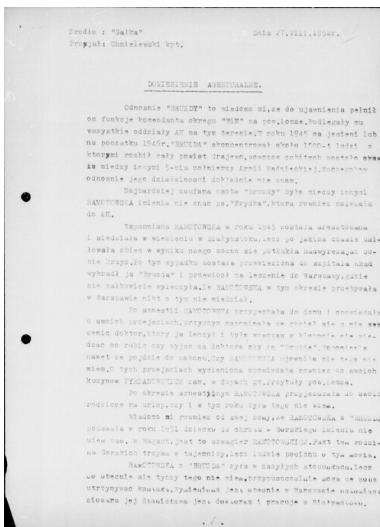
W połowie sierpnia 1944 r., po opuszczeniu atakowanej przez Niemców bazy „Kobielne”, wojska sowieckie rozbroiły oddział „Bruzdy”. Sam dowódca został aresztowany. „Iskrze” udało się wydostać z Zastocza, gdzie internowani byli członkowie oddziału. Jan Tabortowski również zbiegł z aresztu, ukrywał się, a na początku 1945 r., po powrocie w Łomżyńskie, zaczął odbudowywać struktury Komendy Inspektoratu Łomża – już w ramach Armii Krajowej Obywatelskiej. Udało mu się odnaleźć „Iskrę”, z którą, jak wskazuje część źródeł, związany był również prywatnie. Podczas gdy „Bruzda” działał w poakowskim podziemiu, Franciszka Ramotowska wyjechała do Białegostoku i tam kontynuowała naukę. Nie dany jej był jednak powrót do „normalnego” życia. Na ulicy rozpoznał ją dawny kolega z oddziału, „Huzar” – ten sam, którego opatrywała w Kobielnem – pozyskany do współpracy przez NKWD, zaciekle tropiące „Bruzdę”. „Iskra” została aresztowana i poddana ciężkiemu śledztwu.

W 1945 r. Franciszka Ramotowska wyjechała do Białegostoku, by kontynuować naukę. Nie dany jej był jednak powrót do „normalnego” życia. Na ulicy rozpoznał ją – pozyskany przez

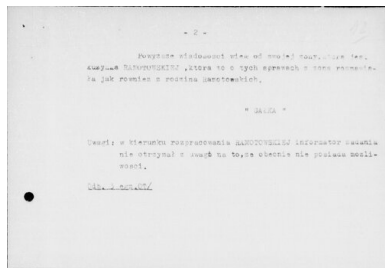
NKWD do współpracy - „Huzar”, kolega z AK, którego w lipcu 1944 r. opatrywała po akcji pod Boguszkami. „Iskrę” aresztowano i poddano ciężkiemu śledztwu.

Podczas jednego z przesłuchań, próbując uciec, Franciszka wyskoczyła przez okno i doznała ciężkich obrażeń - złamania miednicy i urazu kręgosłupa. Wciąż dążąc do uzyskania wiadomości o miejscu pobytu „Bruzdy”, postanowiono leczyć aresztowaną. Przewożona ze szpitala do szpitala, ostatecznie trafiła do Szpitala Garnizonowego w Białymstoku, skąd wydostał ją „Bruzda” w opisanej na wstępie akcji. Po uwolnieniu, chorą „Iskrę” przetransportowano do podłomżyńskiej wsi Jeziorko. Następnie udało się umieścić Franciszkę w szpitalu w Warszawie. Po zakończeniu rekonwalescencji pozostała w Warszawie i rozpoczęła studia na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego.

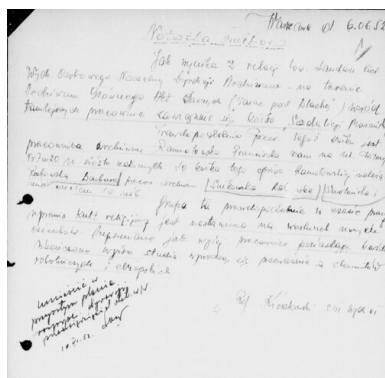
W kwietniu 1947 r. ujawniła się w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Łomży. Miesiąc wcześniej, w marcu 1947 r., ujawnił się także Jan Tabortowski. On również wyjechał do Warszawy i próbował poukładać sobie życie w powojennej rzeczywistości - pracował i jednocześnie studiował w Szkole Głównej Handlowej. Z zachowanej dokumentacji nie wynika, czy w tym czasie „Iskra” i „Bruzda” pozostawali ze sobą w kontakcie, ale biorąc pod uwagę ich wcześniejsze bliskie relacje jest to prawdopodobne. Sama Ramotowska twierdziła, że po raz ostatni widzieli się pod koniec 1948 r. lub na początku 1949 r., jednak z doniesień agenturalnych wynika, że utrzymywali kontakt także później.

Doniesienie agenturalne z 27 sierpnia 1952 r. dotyczące Franciszki Ramotowskiej i jej kontaktów z „Bruzdą” (s. 1). Z zasobu IPN

Doniesienie agenturalne z 27 sierpnia 1952 r. dotyczące Franciszki Ramotowskiej i jej kontaktów z „Bruzdą” (s. 2). Z zasobu IPN

Notatka służbowa z 6 czerwca 1952 r. dotycząca domniemanego istnienia w AGAD kółka religijnego z udziałem m.in. Franciszki Ramotowskiej. Z zasobu IPN

Rozbieżne drogi

Już wkrótce Jan Tabortowski miał przekonać się, że przedwojenny polski oficer i żołnierz Armii Krajowej nie zazna spokoju w stalinowskiej Polsce. Komuniści nie mogli mu darować wielu udanych akcji bojowych, m.in. spektakularnego zajęcia Grajewa 8 maja 1945 r. Urząd Bezpieczeństwa (UB) inwigilował i próbował pozyskiwać do współpracy byłych podkomendnych majora. Kiedy UB zainteresował się Stanisławem Cieślowskim „Lipcem”, jednym z najbliższych współpracowników „Bruzdy”, jasne stało się, że aresztowanie Tabortowskiego jest tylko kwestią czasu.

Podczas jednego z przesłuchań w UB, próbując uciec, Franciszka Ramotowska wyskoczyła przez okno i doznała ciężkich obrażeń – złamania miednicy i urazu kręgosłupa. Dążąc do uzyskania wiadomości o miejscu pobytu „Bruzdy”, UB postanowił ją leczyć. Przewożona ze szpitala do szpitala, trafiła do Szpitala Garnizonowego w Białymstoku, skąd w brawurowej akcji „Iskrę” wy dostał „Bruzda”.

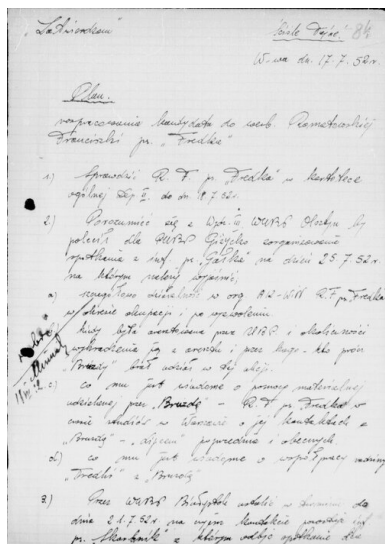
W tej sytuacji, wiosną 1950 r., „Bruzda” podjął decyzję o powrocie do podziemia. Wyjechał w Łomżyńskie i w rejonie Bagien Biebrzańskich zorganizował obóz partyzancki. W tym czasie Franciszka Ramotowska kontynuowała studia i równocześnie, w marcu 1951 r., podjęła pracę w Archiwum Głównym Akt Dawnych (AGAD). Mieszkała przy ul. Wilczej 7 na stacji przy Zgromadzeniu Sióstr Franciszkanek od Cierpiących, początkowo z siostrą Stanisławą, lekarką, a po jej wyjeździe do Białegostoku, sama. Cały czas borykała się z problemami zdrowotnymi wynikającymi z urazu doznanego podczas próby ucieczki.

W Archiwum IPN zachował się mikrofilm zawierający szczątkowe materiały świadczące o tym, że Franciszka Ramotowska pozostawała w zainteresowaniu Urzędu Bezpieczeństwa już od 1945 r. Od lipca 1952 r. była rozpracowywana przez Departament III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) pod kątem możliwości pozyskania jej do współpracy przy ustalaniu miejsca pobytu „Bruzdy”. Jednocześnie Departament V MBP interesował się nią za względu na kontakty z zakonnikami i podejrzenie o działalność w „organizacji klerykalnej” w AGAD. Podczas przesłuchań i rozmów z funkcjonariuszami MBP Ramotowska wyraźnie lawirowała, umniejszała znaczenie swoich relacji z „Bruzdą”, konsekwentnie twierdziła, że nie ma z nim

jakiegokolwiek kontaktu. W notatce z października 1953 r. oficer Departamentu V oceniał, że:

„Ramotowska nie nadaje się do wykorzystania operacyjnego ze względu na stan zdrowia oraz ze względu na niechęć kontaktowania się z nami”.

Konsekwentna postawa „Iskry” sprawiła, że ostatecznie w 1955 r. zrezygnowano z jej pozyskania i dalszego rozpracowywania.

**Sporządzony w MBP plan
rozpracowania Franciszki
Ramotowskiej jako kandydata do
werbunku, 17 lipca 1952 r. (s. 1).
Z zasobu IPN**

Z żywymi naprzód iść

Jan Tabortowski ukrywał się do 1954 r. Zginął podczas ataku na posterunek milicji i kasę gminną w Przytułach w sierpniu 1954 r. Ciało „Bruzdy” zostało zabrane przez funkcjonariuszy UB do Białegostoku i do dziś nie jest znane miejsce jego spoczynku. W Przytułach znajduje się jedynie symboliczna mogiła.

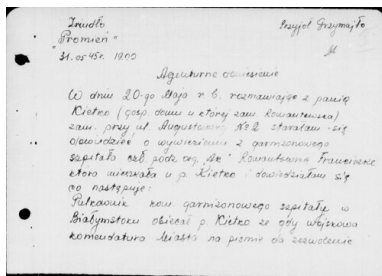
Franciszka Ramotowska ukończyła studia historyczne, doktoryzowała się w 1966 r., a w 1986 r. uzyskała tytuł profesora nauk humanistycznych. Przez całe życie pracowała w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Jej zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół Powstania Styczniowego. Jest autorką licznych publikacji. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć:

- „Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zasobie”, t. 2;

- „Epoka porozbiorowa” (pod jej redakcją);

- „Tajemne państwo polskie w powstaniu styczniowym 1863-1864. Struktura organizacyjna”, cz. 1-2.

Przez współpracowników wspominana jest jako osoba pełna pasji i, pomimo problemów zdrowotnych, energiczna i zdeterminowana. Nigdy nie założyła rodziny. Zmarła po ciężkiej chorobie 25 października 2003 r. Spoczywa w grobie rodzinnym na cmentarzu komunalnym w Białymstoku.

**Doniesienie informatora
pseudonim Promień z 31 maja
1945 r. dotyczące okoliczności
uwolnienia „Iskry” (s. 1). Z
zasobu IPN**

na zwolnienie pani Lewaszczyk, że
szpilato to ja swolna p. Radek ze Longa
na sobie jako odpowiedzialnos. Wyznała
to swolnie, jednak n. t. zaprzeta nie
zostala i nie moge ze tam opisać
pani Lewaszczyk, na pare dni po tym
ze. Właściwie wyznała ze zaprzeta
Obecnie według słów p. Radek, Lewaszczyk
przebiegła w Warszawie i swojej rodzinie
w Warszawie, na par. Lewaszczyk
"Promień"
Białystok dnia 31. 05. 45
Zdaniem informatora
Dowiedział się o kontakcie między Lewaszczyk
i innymi na par. Lewaszczyk, na par. Lewaszczyk
i innymi na par. Lewaszczyk, na par. Lewaszczyk

**Doniesienie informatora
pseudonim Promień z 31 maja
1945 r. dotyczące okoliczności
uwolnienia „Iskry” (s. 2). Z
zasobu IPN**

Więcej interesujących materiałów na profilu Archiwum IPN

COFNIJ SIĘ